

<https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v24i2.13>

**СЕРИОЗНОСТТА НА АКАДЕМИЧНОТО ПЛАГИАТСТВО В
НАГЛАСИТЕ НА НОВОПРИЕТИ ДОКТОРАНТИ В ЕДИН
БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ**

Мария Чанкова

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България
Email: mariya.chankova@swu.bg

ORCID ID: 0000-0003-3017-125X

Иванка Сакарева

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България
Email: vanyasakareva@swu.bg

ORCID ID: 0000-0001-6740-8498

**THE GRAVITY OF ACADEMIC PLAGIARISM IN THE PERCEPTIONS OF
RECENTLY ENROLLED DOCTORAL STUDENTS AT A BULGARIAN
UNIVERSITY**

Mariya Chankova

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

Ivanka Sakareva

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

ABSTRACT: In the framework of a project on „The gravity of academic plagiarism in the perception of scholars, students, and science policy makers in Bulgaria“, we set out to investigate issues related to plagiarism and academic misconduct. In an academic ecosystem dominated by Artificial Intelligence and the ever-growing list of AI-integrated software, upholding a high standard of academic integrity starts with training researchers. In a series of workshops on issues of academic integrity, a combined triangulation method of anonymous questionnaires and live discussions was used to probe into the perceptions and attitudes of newly enrolled doctoral students towards academic integrity breaches and academic plagiarism in particular, as well as their attitudes towards generative AI tools and their place in academia. The results reveal a consistently heightened awareness of plagiarism-related issues on the part of the students, demonstrating the prominence of the issues in Bulgarian academia. Also, the results indicate a strong demand for training seminars in the use of AI-based instruments for study and research. Further, the respondents have expressed the need for clear guidelines for the ethical integration of such tools into the research process, as well as an interest for supportive materials pertaining to ethics and integrity in general, and academic writing in particular.

KEYWORDS: ethics, academic integrity, plagiarism, Artificial Intelligence, Large Language Models

Въведение

Понятието за академична почтеност (етика) е едно от фундаменталните понятия, на което се крепи работата на научната общност. Принципите на етично поведение в науката са залегнали под една или друга форма в правилници или етични кодекси на научните институции и ВУЗ-ове в България (Vassileva & Chankova, 2025). Съвременната академична екосистема се сблъсква със сериозни предизвикателства, поради което осигуряването на стабилна подкрепа за студентите както в професионално-академичен, така и в етичен план, продължава да бъде основна задача на висшите учебни заведения (напр. Stoesz & Eaton, 2022). Интересът към ролята на научната етика към изграждането и доброто функциониране на академичната общност и присъщите ѝ дейности (научноизследователска работа, публикуване на резултати от научни изследвания и формиране на професионалисти в различни научно-приложни области) се засилва в последните десет години в България. Едно от проявленията на този засилващ се интерес е изработването и приемането на правилници, етични кодекси и препоръки, засягащи въпросите на академична почтеност (етика) и тяхната конкретна приложимост в обучителните практики.

В рамките на научноизследователски проект на тема „Сериозността на академичното плагиатство в нагласите на учени, студенти и създатели на научна политика в България“ се разглежда въпросът какво отношение към проблематиката на академичния интегритет като етично поведение, недопускане на плагиатство, етично използване на системи с изкуствен интелект имат докторантите като част от научноизследователската общност.

В контекста на увеличаващия се брой софтуерни продукти, платформи и приложения с интегриран изкуствен интелект (ИИ), както и на също толкова бързо разрастващата се ниша за продукти за проверка и прихващане на текст, генериран от ИИ, въпросите за етичното им използване за целите на обучението и създаването на академична продукция стават все по-актуални. С освобождаване на достъпа до типа система, наречена с общото название „изкуствен интелект“, през ноември 2022 година, способна да генерира имитация на човешка реч, дискусиите относно потенциалното ѝ интегриране в академичните процеси (търсене и синтез на литература, помощ при писане и редактиране на академичен текст и др. – за преглед Чанкова, Василева/Chankova & Vassileva, 2024) се преплитат с дискусиите за етичното използване, в частност в контекста на обучението. Ако етичните въпроси, засягащи академичната продукция, намират частичен отговор в принципите за етично използване на генеративен ИИ в процеса на публикуването на научни текстове, а общите положения на нормативните рамки се маркират в т.нар. „Живи насоки за отговорното използване на генеративния ИИ в научните изследвания“ на Европейската комисия, публикувани през пролетта на 2024 г., то до момента не са посочени конкретни насоки за етичното интегриране и регулирането на употребата на системите с вграден генеративен ИИ от страна на студентите. Този пропуск

е особено притеснителен на фона на препоръките на Министерството на образованието и науката за въвеждане на ИИ в училищното образование¹. Подобен пропуск вече бе констатиран при разглеждане на нормативните документи, засягащи академичната почтеност (Vassileva & Chankova, 2025): в разгледания корпус от 28 документа със заглавие (вариация на) „Етичен кодекс“, макар да се споменават студентите като субект на етичния кодекс, липсват конкретни измерения на това какво означава академична почтеност по отношение на студентите и в какво се изразява нарушаването на академичната почтеност за тях. А малкото реални санкции, споменати в документите, са базирани на нарушения на Кодекса на труда, което автоматично изключва студентите от групата на засегнатите от санкциите (пак там).

Независимо от реалното прилагане на съществуващите механизми, касаещи конкретни нарушения на академичната етика от страна на студентите, университетските преподаватели в България демонстрират висока степен на търпимост спрямо своите студенти: докато повече от половината запитани преподаватели оценяват категорично плагиатството като нарушение на академичната етика, отговорите на повече от 82% показват нюансирано отношение, като се допуска липса на умисъл от страна на студентите или че студентите имат нужда от време да се обучат да пишат академичен текст и др. (Vassileva & Chankova, 2019). Това навежда на мисълта, че дори при наличие на нормативна база не е ясно какъв процент от нарушенията (или подозренията за нарушения) биха били официално докладвани. Неофициално университетските преподаватели споделят за все по-масово използване на системи за генериране на текст с вграден ИИ от страна на студентите дори при тривиални задания като подготовка за практически упражнения или семинари, или разработване на писмени курсови работи (Chankova, 2026). Тук бихме могли да поставим въпроса за ролята на университета като структура, участваща в изграждането на ценностната система на бъдещия висшист или научен работник.

Въпросите за етичното използване на системи с интегриран генеративен изкуствен интелект в образованието са разглеждани често в научно-методическата литература от последните няколко години и могат да бъдат разделени на две тематични групи: от една страна, неизбежното трансформативно влияние на тези системи (фразата е заимствана от Benke & Szöke, 2024), а от друга – възприятието на студентите за собствения им опит на използване на тези системи (например Stone, 2023). По отношение на академичната продукция и публикуването на научни текстове водещи издателства достатъчно бързо постигнаха консенсус, че системите с интегриран генеративен ИИ не могат да бъдат автори и използването им трябва да бъде надлежно описано в съответствие с принципите на

¹ <https://mon.bg/news/mon-razraboti-viziya-za-izpolzvane-na-izkustveniia-intelekt-v-uchilisthe/>

прозрачност и честност при научните изследвания (COPE насоки за етично използване на генеративен ИИ²), че тези системи са средство, което следва да се използва критично и внимателно (Thorpe, 2023). Аналогичен консенсус по отношение на използването на подобни системи от студентите липсва; нещо повече, от различните подходи към тези системи в университетите по света (от пълна забрана до пълно интегриране в семинари и курсове – коментар на тези практики може да се види в Чанкова, Василева/Chankova & Vassileva, 2024) става ясно, че институциите се колебаят какъв курс да поемат. Колебанието им се обуславя от няколко фактора:

- На първо място, студентската продукция по време на обучението няма същите функции и цели, както академичната продукция на учения: тя има инструментална функция, понеже е част от процеса на учене и служи за формиране и натрупване на знания, за анализ и рефлексия, за формиране на когнитивни умения като критическо мислене, за формиране на практически умения по специалността. В тази връзка голяма част от източниците се фокусират върху ползите на тези системи в обучителния процес. Така например Peres et al. (2023) смятат, че подготовката на студентите да използват ефективно тези системи би представлявала предимство за професионалната им реализация: те не виждат принципна разлика между тези системи и други видове технологически иновации и пледират в полза на използването им в обучението на студентите, особено относно ефективното формулиране на искането към системата (т.нар. *промт*), критичното анализиране на подадените отговори и задълбоченото разбиране на ограниченията на системата (също виж Rudolph et al., 2023).

- На второ място, пускането на системите с интегриран генеративен ИИ на свободен достъп на практика означава, че експлоатирането им от страна на студентите се превръща в даденост: фактори за това са голямото медийно присъствие на тези въпроси, количеството мултимедийни материали, споделяни през социалните мрежи (Чанкова, Василева/Chankova & Vassileva, 2024), съчетани с огромното количество време, което студентите прекарват онлайн (по обобщени данни на Desmurget, 2019 – повече от 7 часа дневно). Достъпността и възможностите за персонализиран подход при търсене на отговори се цитират като основни предимства, привличащи студентите (Wang et al., 2024), помощта в писането на текстове на английски език за чужденци се подчертава пък от други автори (Chan & Lee, 2023). Тук следва да отбележим, че прекомерното използване на тези технологии за генериране на текст може да наруши или да застраши формирането на самостоятелни умения за писане у студентите (Warschauer et al., 2023); налице е и опасност да се използва ИИ с цел да върши работата на студентите (Cotton, Cotton & Shipway, 2024; Koop & Gröblinger, 2024).

Що се отнася до личния опит на обучаемите с тези системи, особено ценни са изследванията, базирани върху интервюта със студенти, които

² <https://publicationethics.org/guidance>

позволяват в дълбочина да се изследват техните нагласи. Dattoo & Saddiqui (2024) подчертават, че студентите са наясно с опасността да загубят (или да не развият изобщо) в дългосрочен план способността да пишат текст самостоятелно поради прекомерната употреба на ИИ. Chan & Hu (2023) представят нееднозначна оценка на тези системи от страна на студенти от университети в Хонгконг: въпреки че са отворени към приемане и използване на технологиите, те изразяват редица опасения, свързани със сигурността на системите по отношение на личните данни, на точността и истинността на генерираните отговори, свързани с етически въпроси, както и с влиянието върху ценностите на обществото и формирането на комплексни критически и аналитични умения. Подобни опасения не се изразяват от студентите в България, които обикновено акцентират върху удобството на използване (в смисъл, че не се налага да се консултират с други източници на информация), перцепцията за изчерпателност (системата се схваща като агрегатор на информация, почерпена от източници), многообразието на системните възможности (Chankova, 2026).

По отношение на въпросите на академичната почтеност, видимостта на проблемите, засягащи коректното използване на информация, надлежното цитиране на източници, правилното парафразиране, недопускането на плагиатство, е чувствително повишена сред българските студенти (Valkanov, 2026; Chankova, 2026) за последните десет години (Vassileva et al., 2020). Трудностите на българските студенти са съизмерими с тези, които срещат техните колеги по света – овладяване на академичния стил на писане (Festas et al., 2022), яснота относно някои видове нарушения на нормите на академична почтеност (Pecorari, 2013; Vassileva, 2025). При студенти, които трябва да развият умения да пишат академични текстове на чужд език, нивото на владение на чуждия език е основна трудност за преодоляване (Sutherland-Smith, 2005). Причините, които се споделят от самите студенти обаче са далеч по-тривиални: липса на време, натиск да се свърши много работа, мързел, лесен достъп до електронни материали и усещане за безнаказаност (Kampa et al., 2025).

Цели и контекст на изследването

В рамките на научноизследователския проект бяха проведени серия обучителни семинари в различни университети в страната (София, Велико Търново, Пловдив и Благоевград), като основен акцент в Югозападния университет се постави върху семинари, насочени към новоприетите докторанти. Главна цел на семинарите беше да се поставят основите на понятието за академична почтеност чрез разглеждане на конкретни казуси, засягащи прозрачността на научните изследвания, коректното използване на източници, коректното цитиране на източници от различен тип, добрите навици за съхранение и обработване на информация, изграждането на етични взаимоотношения с други участници в академичната общност, недопускането на плагиатство и други. Вторична цел бе да се провери с

какви нагласи относно тези въпроси са докторантите. Тази цел бе постигната чрез интерактивния начин на провеждане на семинарите, който позволи на новоприетите докторанти да вземат отношение по интересующите ги теми и да задават въпроси.

Целите на настоящото изследване са да се проучат нагласите на новоприетите докторанти в Югозападния университет относно проблемите на академичната почтеност. Непосредственото приложение на това проучване бе да повлияе подбора на темите, засегнати в учебния семинар. В дългосрочен план обаче тези резултати биха позволили да се разбере какви представи относно академичната почтеност се формират у студентите в резултат на тяхното обучение във висшето образование. Тези представи характеризират поколението висшисти, което се влива в докторантските програми, и позволяват да се направят изводи за евентуални промени в обучението.

Методология на изследването

За целите на изследването бе разработена анонимна анкета, която да провери нагласите на докторантите по две основни теми: различните нарушения на академичната почтеност и етичното използване на инструменти с генеративен ИИ. Анкетата позволи систематизирано събиране на данни по няколко основни теми, засягащи академичната почтеност. За да се постигне качествено изследване на темата и да се позволи адекватно интерпретиране на получените количествени данни, бяха използвани бележки по дискусиите, проведени по време на семинарите. Комбинираният метод на събиране на данните позволява да се разберат по-пълно нагласите на новоприетите докторанти по въпросите на академичната почтеност.

Анкетата бе проведена през платформата Ментиметър (Mentimeter), която позволява проследяване на резултатите в реално време, онагледяване на проблемните моменти и използване на резултатите като ориентир на въвеждащите дискусии. Платформата се отличава с удобство на използване – тя не изисква идентифициране на участниците, достъпът се осъществява лесно през личния телефон чрез сканиране на QR код за достъп, като самоличността на участниците се скрива от самата платформа.

В първата анкета на семинара, проведен през 18.12.2024 г., взеха участие 42 докторанти от 69 присъстващи, като процентът на отговорени въпроси в анкетата е 63%, а процентът правилни отговори на частта с общи въпроси е 84%. Във втората анкета на семинара, проведен на 14.01.2026 г., се включиха 40 докторанти от 50 присъстващи с процент на участие 71% и 89% правилни отговори. За участниците не е събирана демографска информация. Преди провеждането на анкетите на докторантите бе обяснено, че участието в анкетата е свързано с използването на резултатите за проучване на нагласите и мненията. С участието си те потвърждават своето

съгласие отговорите да се използват за такива цели³.

Резултати

Следните обобщени количествени данни бяха събрани от двата въпросника, представени в Таблица 1:

Таблица 1: Обобщени данни от двата онлайн въпросника. Представени са реалните отговори. Очакваният (правилният) отговор е подаден в по-тъмен шрифт

Въпрос	Семинар 18.12.2024 г. Брой участници, включени в платформата: 42		Семинар 14.01.2026 г. Брой участници, включени в платформата: 40	
1. Плагиатството е нарушение на академичната етика.	23/23 Съгласен съм 100%	0/23 не съм съгласен 0%	Липсват данни поради проблем с интернет връзката.	
2. Използването на текст от собствени публикации без позоваване не е нарушение на академичната етика.	12/20 Съгласен съм 60%	8/20 не съм съгласен 40%	6/15 съгласен съм 40%	9/15 не съм съгласен 60%
3. Използването на системи с изкуствен интелект тип ChatGPT за частично или изцяло написване на дипломна работа/докторска теза е допустимо.	9/26 Съгласен съм 35%	17/26 Не съм съгласен 65%	4/27 съгласен съм 15%	23/27 не съм съгласен 85%
4. Когато превеждаме от чуждоезикови източници, не е необходимо да се позоваваме на източника.	1/31 съгласен съм 3%	30/31 Не съм съгласен 97%	1/26 съгласен съм 4%	25/26 Не съм съгласен 96%
5. Познаването на онлайн източници не е необходимо, защото така или иначе вече са достъпни онлайн.	3/33 Съгласен съм 9%	30/33 Не съм съгласен 91%	0/28 съгласен съм 0%	28/28 не съм съгласен 100%
6. Използването на чужди мисли и идеи е правилно, ако надлежно се позовем на източника.	33/35 Съгласен съм 94%	2/35 Не съм съгласен 6%	29/32 съгласен съм 91%	3/32 не съм съгласен 9%
7. Използвате ли системи с генеративен ИИ от тип ChatGPT?	Да, всеки ден 3/35 9% Понякога 8/35 23% Рядко 13/35 37% Не 11/35 31%		Да, всеки ден 5/35 14% Понякога 17/35 49% Рядко 10/35 29% Не 3/35 9%	

³ Така събраната информация е в съответствие с етичните стандарти за проучвания, включващи хора.

8. За какво основно ги използвате?	Търсене на информация 18/35 58% Помощ в работата 13/35 42% Написване на текст 0/35 0%	Търсене на информация 26/35 76% За идеи 18/35 53% За съвети 15/35 44% Помощ в работата 11/35 32% За редактиране 6/35 18% За написване на текст 4/35 12%
9. Какво ви мотивира да използвате ИИ?	Спестява време 19/35 54% Превежда 13/35 37% Помага в ученето 11/35 31% Дава обяснения 9/35 26% Отговаря на въпроси 8/35 23% Пише текст 8/35 23% Спестява работа 7/35 20%	Спестява време 28/34 82% Дава обяснения 20/34 59% Спестява работа 17/34 50% Превежда 19/34 56% Помага в ученето 15/34 44% Отговаря на въпроси 11/34 32% Пише текст 11/34 32%
10. Какви недостатъци имат според вас системите от тип ChatGPT?	Неправилна/неточна/грешна информация 14/24 58% Липса на критично/ творческо мислене 7/24 29% Еднотипни отговори 1/24 4%	Неправилна/неточна/грешна информация 32/34 94% Еднотипни отговори 1/34 3% Прави ни мързеливи 5/34 15% Проблеми със сигурността 1/34 3%
11. Моля, запишете една тема или въпрос от областта на академичната почтеност, по които смятате, че е необходимо да получите допълнителна информация.	Общо отговорили: 15 Реални въпроси: 7 Правилно цитиране: 3 /цитиране на собствени трудове процент за допустимост при цитиране/ Коректно използване на ИИ: 2 Академично писане: 1 Изследвания с лични данни: 1 Благодаря: 5 Няма проблем: 3	Общо отговорили=реални въпроси: 28 Академична етика: 5 Цитиране и правилна употреба на източници, вкл. онлайн: 7 Етично използване на ИИ: 10 Авторски права: 7 Академично писане: 3

Забележка 1: На въпроси 8, 9 и 10 участниците са давали повече от един отговор, поради което количеството проценти надвишава 100%.

Забележка 2: Данните от въпросниците представляват самооценка и субективно възприятие на респондентите. В сила са обичайните резерви относно валидността и представителността на резултатите.

Данните показват, че всички участници са напълно съгласни относно недопустимостта на плагиатството. На първия семинар 100% от отговорилите на въпроса участници изразяват съгласие, че плагиатството е нарушение на академичната етика. Данните по тази позиция от превеждането на втория семинар не са налични поради технически проблем.

По отношение на допустимостта на автоплагиатството (използване на собствени текстове без позоваване) се наблюдава значима промяна. Докато на първия семинар 40% от участниците считат тази практика за

неприемлива, на втория семинар процентът на несъгласните нараства до 60%. Тази промяна ясно показва, че все повече докторанти разбират значението на цитирането на собствен текст.

По темата за използването на ИИ инструменти в академичните разработки се забелязва интересна промяна в нагласите с течение на времето. Процентът докторанти, съгласни с твърдението, че използването на ИИ за частично или изцяло генериране на докторска дисертация е допустимо, е паднал от 35% на първия семинар до само 15% на втория (4 от 27). В същото време броят на докторантите, които не са съгласни с това твърдение, е нараснал от 65% на 85%.

Твърденията, отнасящи се до необходимостта от позоваване при превод и при използването на онлайн източници, получават трайно висок процент съгласие и при двата семинара – 97% при първия и 96% при втория относно превода, а при въпроса за онлайн източниците 91% и респективно 100% от участниците от втория семинар (28/28) отхвърлят идеята, че онлайн достъпните материали освобождават от задължението за цитиране.

Положителното отношение към правилното цитиране на чужди идеи се поддържа на ниво от около 91% – 94% и при двата семинара, което показва добре усвоен основен принцип на академичното писане.

Данните относно честотата на употреба на генеративни ИИ системи показват нарастване на редовните потребители. На втория семинар 14% участници (5/35) заявяват, че ги използват всеки ден, а 49% (17/35) ги използват понякога, в сравнение с данните от първия семинар (всеки ден: 9% или 3/35; понякога: 23% или 8/35). Броят на участниците, декларирали, че изобщо не използват ИИ системи, намалява от 11/35 (31%) при първия семинар на 3/35 (9%) при проучването на втория семинар.

По отношение на целите на употреба водеща позиция запазва търсенето на информация (18/35 при семинара през 2024 г.; 26/35 при семинара през 2026 г.), следвано от помощ в работата (съответно 13/35 и 11/35). При втория семинар се наблюдава разширяване на предложените от докторантите употреби, като те посочват също получаване на идеи (18/35), съвети (15/35) и редактиране (6/35). Написването на текст от ИИ, макар и отсъстващо в отговорите от първия семинар (0/35), се покачва до 4/35 при втория.

Сред мотивите за употреба на ИИ инструменти водещо място заема спестяването на време: 19/35 (от 1-вия семинар) и 28/34 (от 2-рия семинар). Характерно е нарастването на мотива „дава обяснения“ (от 9/35 през 2024 г. на 20/34 през 2026 г.) и „спестява работа“ (от 7/35 при първия семинар на 17/34 при втория), което отразява засилващата се употреба на тези инструменти в ежедневните практики на новоприетите докторанти.

По въпроса за недостатъците на генеративните ИИ системи участниците от двата семинара посочват на първо място неточността и неверните данни на генерираната информация (14/24 при 1-вия семинар; 32/34 при 2-рия семинар). Нарастването на процентното съотношение – от

58% на 94% – доказва наличието на критично мислене и съзнание, формирано, вероятно, благодарение на натрупан личен опит. При втория семинар 5 от 34 докторанти отбелязват и риска от интелектуална инертност, а 1 от 34 посочва проблеми със сигурността.

Последният въпрос от анкетата е отворен. Той приканва докторантите да формулират теми, по които желаят допълнително обучение, като се забелязва значително нарастване на интереса за отговор на този въпрос – от 6 формулирани въпроса при първия семинар до 28 при втория семинар. Тематиката включва: правилно цитиране, включващо автоплагиатство и позоваване на онлайн източници, граници на допустимото използване на ИИ и плагиатство, авторски права, академично писане, необходимост от цитиране на всяко изречение, практически въпроси на академичното писане и публикуване. Тези данни са показателни за нарастваща осъзнатост на докторантите относно собствените им пропуски в познанията в областта на академичната почтеност.

Дискусия

Резултатите от анкетата ясно показват промяната в чувствителността към проблемите на академичната почтеност, констатирана другаде (Chankova, 2026): студентите от всички нива на обучение имат значително по-подробна представа за различните видове нарушения на академичната почтеност. Също така критичното отношение към неетичната употреба на ИИ нараства статистически значимо между двата семинара: процентът на несъгласните с допустимостта на ИИ-генерирани академични разработки нараства от 65% на 85%. Освен това се наблюдава и осмисляне на ограниченията на системите с генеративен ИИ. Показателен е нарастващият брой на конкретно зададените въпроси от страна на докторантите, което може да се тълкува като показател за ефективността на един такъв семинар. Конкретните теми, които предизвикаха въпроси и доста оживена дискусия, бяха:

- автоплагиатство (Halupa et al., 2016):

Самото понятие за автоплагиатство не е много ясно (Bird, 2002), тъй като не става въпрос за заемане на идеи от външен източник, а за идеи и разработки на самия автор. Подходът към изясняване на този въпрос е да се прецени научната продукция на дадения автор от гледна точка на научния принос, което включва да не се дублират публикации (например Martin, 2013), и от гледна точка на прозрачността, което предполага да не се представят за нови идеи, които вече са били публикувани преди. Така например таблици, фигури и други визуализации на данни, направени от автора, е редно да бъдат използвани след надлежното позоваване на публикацията, в която са били използвани за първи път. Този въпрос бе обсъден в контекста на законовото изискване към докторантите да имат публикации по темата на дисертацията по времето на докторантурата си. Изборът на изследователски въпроси, които могат да бъдат публикувани под

формата на самостоятелна статия и които да спомагат за постигане на общите цели на дисертационния труд, е важен въпрос, който научните ръководители е редно да обсъдят с докторантите. Предимствата на публикациите по темата на дисертацията – да се получи обратна връзка от страна на научната общност по конкретни хипотези на докторанта преди завършването на докторантурата, да се популяризира определен подход към дадена проблематика – са свързани с уточняване на методологията, изследване на допълнителна научно-методическа литература, засилване на позицията и подкрепяне на аргументацията на докторанта по темата. Не бива да се пропускат и потенциалните негативни ефекти, свързани с възможно дублиране на съдържание в статии и в дисертацията, което е нарушение на принципите на академичната почтеност.

- използване на онлайн източници:

Този въпрос се поставя с оглед на техническото оформяне на идеи, изображения, визуални елементи, снимки, таблици, схеми и др., заети от онлайн източници, които са различни от статии. Трябва да се вземе предвид неразбирането от страна на студентите за разликата между видовете онлайн формати на съдържание, които потенциално биха могли да бъдат използвани като източници в обучението или докторската дисертация: често студентите не са в състояние правилно да идентифицират библиографските елементи, които е редно да бъдат включени при цитиране и библиографска справка (Greer & McCann, 2018). Разликата между съдържание, което се намира под защита на авторско право, и съдържание, което е достъпно за свободно ползване, не е голяма в контекста на научната публикация, като и двата типа съдържание е редно да бъдат ясно идентифицирани, с посочен автор/източник.

- етично използване на инструменти с генеративен ИИ (Еке, 2023):

Въпреки големия интерес към генеративния ИИ докторантите изразяват предпазливо отношение към възможностите му. Тази предпазливост може да се влияе от незнанието кои употреби на ИИ не биха нарушили принципите на академичната почтеност. Докторантите усещат, че основното им предимство, генерирането на текст, имитиращ човешкия, на всевъзможни теми носи потенциална опасност за идентифициране на авторството на произведения текст. Тази идея не беше конкретно изразена с тези думи от докторантите, обаче фокусирането върху слабости на инструментите като халюцинации, подаване на неправилна, неточна или измислена информация, показват че докторантите са се опитали да обмислят употребата на инструменти с ИИ в контекста на научноизследователската си работа (Schei et al., 2024).

Докторантите са наясно с основните системни проблеми на ИИ – грешки в подадената информация, неточности, липси, едностранчивост, ограниченост на информацията (в синхрон на основните забележки към ИИ, срещани в теоретико-методическата литература, виж напр. Hughes et al.,

2025). Сред резултатите обаче има някои изненадващи елементи, които са трудни за интерпретиране. Системите с ИИ според докторантите страдат от липса на експресивност, нямат възможност за критично мислене, нямат възможност за творческо мислене и нямат лична гледна точка. От формулираните недостатъци може да се изведе идея за това какви са били очакванията на докторантите за възможностите на ИИ: диалогичният интерфейс очевидно е бил (поне частично) причина за очакване за „човешки“ събеседник, който има „(свръх)човешки“ способности, включително човешка идея за творчество и оригиналност, както и нещо, което да отговаря на идеята за лична гледна точка. Гледната точка може да се определи като сложно оценъчно съждение, което се гради върху идейно-нравствени възгледи, като фактичската основа за гледната точка не е задължителен компонент. Повечето дефиниции на гледна точка (като съждение, различно от твърдение или факт) правят разлика между твърдението, което може да се провери дали е истина, или не, и гледната точка, която е лична оценка и не подлежи на проверка за истинност (Hutchins & Kelley, 2023). По напълно очевидни причини изкуственият интелект не е способен на гледна точка: структурните ограничения на ИИ са такива, че за всеки въпрос се генерира текст на принципа на статистическото изчисляване на следващата дума в синтактичната конструкция при спазване на структуриращи алгоритми (Benke et al., 2021). Очакването, че ИИ трябва да може да изрази гледна точка, е част от тенденцията да се приписват човешки черти на нещо, което имитира човешка реч (Bender & Hanna, 2025).

Докато липсата на експресивност може да се свърже частично с еднотипността на генерираните езикови средства, със сковаността на езика, характерна за ботовете (Wang, Wang & Su, 2024), останалите елементи са далеч по-непрозрачни. Възможна интерпретация за тези отговори е, че всъщност се имат предвид недостатъци, които се пораждат от системите с интегриран ИИ: с други думи, докторантите са имали предвид, че използването на системи с вграден ИИ може да породят загуба на критично и творческо мислене. Във втория цикъл отговори се срещат доста на брой коментари, които подкрепят подобна интерпретация на отговорите от първия цикъл: интелектуална пасивност, загуба на навици за търсене и критичен подбор на информация, закърняване на творческото мислене, интелектуален мързел. Тези идеи са съзвучни с опасения и рискове, които са изразени след експериментални изследвания на когнитивната дейност при употреба на ИИ, като загуба на критично мислене, натрупване на когнитивен дефицит, комплексно отслабване на свързани когнитивни процеси (напр. Kosmyna et al., 2025; Oakley et al., 2025; Gerlich, 2025).

Макар въпросникът да не позволява да се оцени доколко докторантите използват ИИ и за какви цели, фактът, че преобладават отговорите, които са фокусирани върху информацията, често специализирана или професионална, косвено потвърждава идеята, че ИИ се използват за научни и/или професионални цели.

Друг недостатък на системите с ИИ, на който, изглежда, част от докторантите са обърнали внимание, е достоверността на съдържанието, генерирано от ИИ. Наред с халюцинациите на ИИ, изкривената, непълната или едностранчивата информация е също толкова рискова в професионален и непрофесионален план, което подчертава необходимостта от критически анализ, оценка и проверка на информацията от ИИ (Chan & Hu, 2023).

Не на последно място е редно да се отбележи, че количеството въпроси, които докторантите са посочили в отговор на последното запитване на въпросника, нараства четирикратно при втория семинар. Това е положителна тенденция за нас: това означава, че респондентите имат реално желание за самоусъвършенстване, като имат относително ясна представа за пропуските си в областта на академичната почтеност. Въпросите им отразяват и новите изменения в академичната екосистема: най-много са въпросите, засягащи етичната употреба на ИИ в академичната продукция. Показателни за самооценката на докторантите за нивото си на подготовка в академичното писане са следните въпроси:

Необходимо ли е на всяко изречение да е налице цитат в текста за да се счете за академично почтено?

Трудно ми е с написването на публикация. Хем трябва да се позоваваме на източници, хем те не трябва да бъдат в самата дисертация, а нещо свързано с нея и как се пише научна публикация? (запазени са оригиналният правопис и пунктуация)

Тези въпроси показват различни видове пропуски от страна на питания: първо, за основно неразбиране на въпроса как работата с източници се вписва в научноизследователската работа; второ, за естеството и функцията на научната публикация като вид научна комуникация за резултатите на научното изследване; трето, неразбиране на законовите изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ (отчасти поради това, че самите изисквания не са много ясни в тази връзка).

Изводи и заключение

Въпреки че общата грамотност по въпросите на академичното плагиатство е значително по-висока днес, е редно да се подчертаят няколко основни пункта. Първо, някои въпроси все още затрудняват докторантите: условията и правилата за академично публикуване по време на докторантурата, използване на собствени публикувани материали, използване на онлайн източници и правилното им цитиране, както и етичното използване на инструменти с вграден изкуствен интелект. Отговорите на анкетите, както и многобройните въпроси по време на самите семинари, ясно показват това. Тези въпроси вероятно се дължат на пропуски от предходни образователно-квалификационни степени – *бакалавър* и *магистър*. Второ, взаимодействието с докторантите показва необходимостта от изграждане на информационна мрежа в тяхна подкрепа, тъй като се забелязва интерес и съгласие по основните норми на академичната етика,

както и нарастващо критично отношение към генеративните ИИ системи в академичен контекст. Осигуряването на достъп до информация относно процедурите, политиките и документацията е редно да бъде съчетано с обучителни материали, които да улеснят изграждането на задълбочена представа за принципите на академична етика и за добрите практики на научното изследване. В тази връзка авторите биха искали да формулират следните препоръки:

- да се разработят подробни практико-приложни материали по въпросите на академичната почтеност и етика в помощ на докторантите и студентите от образователно-квалификационните степени *бакалавър* и *магистър*;

- да се разработи обучителен курс за работа с инструменти с вграден изкуствен интелект, релевантни за съответните научни направления и очертаващи границите на допустимата употреба на ИИ;

- да се разработи онлайн мрежа за подкрепа на докторанти и студенти, където те биха могли да зададат своите въпроси, да получат отговори и препоръки от страна на колеги и наставници.

Тази дейност би могла да се води в рамките на факултетските и университетските библиотеки, каквато практика съществува в други университети: в рамките на семинар, проведен от авторите за преподаватели от Американския университет в България, бе получена информация за подобен вид дейност, присъща на библиотеката.

Не на последно място бихме искали да подчертаем, че подробен документ с указания, описващ конкретните измерения на нарушенията на принципите на академичната почтеност, би бил полезно допълнение към нормативно-регулативната документация на университета. Неговата ценност би била в предпочитането на подход за подкрепа и обучение, а не за наказание и санкции към студентите и докторантите. С особен акцент бихме искали да обърнем внимание на необходимостта да се опишат позволените, етични начини на употреба на инструменти с изкуствен интелект, които към момента отсъстват от нормативните документи. Продължаващите дискусии със студенти показват, че е необходимо да се внесе яснота по тези въпроси.

Източник на финансиране

Изказваме благодарност на ФНИ, който финансира настоящото изследване в рамките на проект: „Сериозността на академичното плагиатство в нагласите на учени, студенти и създатели на научна политика в България“ – договор с ФНИ № КП-06-Н70/9 от 13.12.2022 г.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Чанкова, М., Василева, И. (2024). Академична почтеност: между нормативна уредба и възприятия за етиката на използването на генеративен ИИ. *Етика, Наука, Образование. Година II, Брой 2*, 91 – 104. 10.54664/EKZC7283 (Chankova, M. & Vassileva, I. Academic integrity: between normative

- regulation and perceptions of the ethics of GenAI use. *Ethics, Science, Education* II:2, 91 – 104)
- Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021).** On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big?. In *Proceedings of the 2021 ACM conference on fairness, accountability, and transparency* (pp. 610-623).
- Bender, E. M., & Hanna, A. (2025).** *The AI con: How to fight Big Tech's hype and create the future we want*. Harper Collins.
- Benke, E., Szóke A. (2024).** Academic integrity in the time of Artificial Intelligence: Exploring student attitudes. *Italian Journal of Sociology of Education*, 16(2), 91-108. DOI: 10.14658/PUPJ-IJSE-2024-2-5
- Bird, S. (2002).** Self-plagiarism and dual and redundant publications: What is the problem? *Science and Engineering Ethics*, 8(4),543–544. doi:10.1007/s11948-002-0007-4.
- Chan, C. K. Y., & Hu, W. (2023).** Students' voices on generative AI: Perceptions, benefits, and challenges in higher education. *International journal of educational technology in higher education*, 20(1), 43.
- Chan, C. K. Y., & Lee, K. K. W. (2023).** The AI generation gap: Are Gen Z students more interested in adopting generative AI such as ChatGPT in teaching and learning than their Gen X and Millennial Generation teachers? <https://arxiv.org/abs/2305.02878>
- Chankova, M. (2026).** AI in the perceptions of students and scholars in Bulgaria: a thematic analysis. In D. Yankova, I. Vassileva (Eds.). *Upholding Ethics in Academia Conference Proceedings*, 18 September 2025, New Bulgarian University Publishing House, Sofia. ISBN: 9786192334130 (print); ISBN:9786192334147 (online).
- Cotton, D. R., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2024).** Chatting and cheating: ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in education and teaching international*, 61(2), 228-239.
- Datoo, A. K., & Siddiqui, K. A. (2024).** ChatGPT and death of an author. *Critical Humanities*, 2(2), 5.
- Desmurget, M. (2019).** *La fabrique du crétin digital*. Paris: Seuil.
- Eke, D. O. (2023).** ChatGPT and the rise of generative AI: Threat to academic integrity? *Journal of Responsible Technology* 13:100060.
- Festas, I., Seixas, A., & Matos, A. (2022).** Plagiarism as an academic literacy issue: the comprehension, writing and consulting strategies of Portuguese university students. *International Journal for Educational Integrity*, 18(1), 25.
- Gerlich, M. (2025).** AI Tools in Society: Impacts on cognitive offloading and the future of critical thinking. *Societies* 15: 6. <https://doi.org/10.3390/soc15010006>
- Greer, K., & McCann, S. (2018).** Everything Online Is a Website: Information Format Confusion in Student Citation Behaviors. *Communications in Information Literacy*, 12(2), 150-165.
- Halupa, C. M., Breitenbach, E., & Anast, A. (2016).** A self-plagiarism intervention for doctoral students: A qualitative pilot study. *Journal of Academic Ethics* 14, 175-189.
- Hughes, L., Malik, T., Dettmer, S., Al-Busaidi, A. S., & Dwivedi, Y. K. (2025).** Reimagining higher education: Navigating the challenges of generative AI adoption. *Information Systems Frontiers*, 1-23.
- Hutchins, D., & Kelley, D. (2023).** Fact and opinion. *Informal Logic*, 43(3), 352-368.

- Kampa, R. K., Padhan, D. K., Karna, N., & Gouda, J. (2025).** Identifying the factors influencing plagiarism in higher education: An evidence-based review of the literature. *Accountability in Research*, 32(2), 83–98.
<https://doi.org/10.1080/08989621.2024.2311212>
- Koop, M., & Gröblinger, O. (2024).** Generative AI and academic integrity - a contradiction. In *European Association of Distance Teaching Universities*. (2024, November 25). *Leading the Future of Learning. Proceedings of the Innovating Higher Education Conference* (pp. 101-114).
- Kosmyna, N., Hauptmann, E., Yuan, Y. T., Situ, J., Liao, X. H., Beresnitzky, A. V., ... & Maes, P. (2025).** Your brain on ChatGPT: Accumulation of cognitive debt when using an AI assistant for essay writing task. *arXiv preprint arXiv:2506.08872*, 4.
- Martin, B. R. (2013).** Whither research integrity? Plagiarism, self-plagiarism and coercive citation in an age of research assessment. *Research policy* 42(5), 1005-1014.
- Oakley, B., Johnston, M., Chen, K. Z., Jung, E., & Sejnowski, T. J. (2025).** The memory paradox: why our brains need knowledge in an age of AI. *arXiv preprint arXiv:2506.11015*.
- Pecorari, D. (2013).** *Teaching to avoid plagiarism. How to promote good source use*. Open University Press: Berkshire, England.
- Peres, R., Schreier, M., Schweidel, D., & Sorescu, A. (2023).** On ChatGPT and beyond: How generative artificial intelligence may affect research, teaching, and practice. *International Journal of Research in Marketing*, 40(2), 269-275.
- Rudolph, J., Tan, S., & Tan, S. (2023).** ChatGPT: Bullshit spewer or the end of traditional assessments in higher education?. *Journal of applied learning & teaching*, 6(1), 342-363.
- Schei, O. M., Møgelvang, A., & Ludvigsen, K. (2024).** Perceptions and use of AI chatbots among students in higher education: a scoping review of empirical studies. *Educational Science* 14: 922. <https://doi.org/10.3390/educsci14080922>
- Stoesz, B. M., & Eaton, S. E. (2022).** Academic integrity policies of publicly funded universities in western Canada. *Educational Policy* 36(6), 1529-1548.
<https://doi.org/10.1177/0895904820983032>
- Stone, A. (2023).** Student perceptions of academic integrity: a qualitative study of understanding, consequences, and impact. *Journal of Academic Ethics* 21, 357–375. <https://doi.org/10.1007/s10805-022-09461-5>
- Sutherland-Smith, W. (2005).** The tangled web: Internet plagiarism and international students' academic writing. *Journal of Asian Pacific Communication*, 15(1), 15-29.
- Thorp, H. H. (2023).** ChatGPT is fun, but not an author. *Science*, 379 (6630), 313-313.
- Valkanov, V. (2026).** Academic plagiarism: an empirical sociological study of attitudes among students and scholars in Bulgaria. In D. Yankova, I. Vassileva (Eds.). *Upholding Ethics in Academia Conference Proceedings*, 18 September 2025, New Bulgarian University Publishing House, Sofia.
ISBN:9786192334130(print); ISBN:9786192334147(online).
- Vassileva, I. (2025).** Perceptions of academic integrity among overseas postgraduate students in the UK. *Orbis Linguarum*, 23.1, 186-196.
DOI: <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v23i1.18>
- Vassileva, I. & Chankova, M. (2019).** Attitudes towards plagiarism in academia. *English Studies at NBU* 5(1), 135-163. <https://doi.org/10.33919/esnbu.19.1.7>

- Vassileva, I., M. Chankova, E. Breuer & K. P. Schneider (eds.) (2020).** *The digital scholar: academic communication in multimedia environment*. Berlin: Frank & Timme. <https://content-select.com/en/portal/media/view/602ce3cb-696c-4f92-9ac0-5a89b0dd2d03>
- Vassileva, I. & Chankova, M. (2025).** University policies on academic ethics and integrity in Bulgaria. In: Glendinning, I., Eaton, S.E., Moya Figueroa, B.A., Sivasubramaniam, S.D. (eds) *Ethics and Integrity in Education (Research). Ethics and Integrity in Educational Contexts*, vol 9. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-98157-9_7
- Wang, N., Wang, X., & Su, Y. S. (2024).** Critical analysis of the technological affordances, challenges and future directions of Generative AI in education: a systematic review. *Asia Pacific Journal of Education*, 44(1), 139–155. <https://doi.org/10.1080/02188791.2024.2305156>
- Wang, C., Aguilar, S. J., Bankard, J. S., Bui, E., & Nye, B. (2024).** Writing with AI: What college students learned from utilizing ChatGPT for a writing assignment. *Education Sciences*, 14(9), 976.
- Warschauer, M., Tseng, W., Yim, S., Webster, T., Jacob, S., Du, Q., & Tate, T. (2023).** The affordances and contradictions of AI-generated text for second language writers. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4404380>